

fat i og tilskynder til Undersøgelser, ligesom han for en Snes Aar siden kaldte til Arbejde i det vidtspændende Foredrag: »Aufgaben und Anregungen der lateinischen Philologie des Mittelalters«¹. Mod Slutningen kommer han ind paa den svenske Oversættelseslitteratur og de Problemer, den frembyder, mens han kun strejfer den danske, som han øjensynligt ikke kender ret meget til, — forklarligt nok, eftersom Udgivervirksomheden hos os har været spredt, og Undersøgelser og Studier maa søges paa mange Hold. Sverige har Fornskriftsällskapet og Robert Geetes gode Vejledning: Fornsvensk Bibliografi. Men naar Professor Lehmanns Litteraturkundskab svigter over for de Forsøg, der i Middelalderen blev gjort paa at overføre latinske Skrifter til dansk Maal, ligger i denne Svigten en indirekte Tilskyndelse til at skaffe Overblik over, hvad der er udrettet, og til at tage Opgaver op paa et Omraade, hvor der er meget at gøre for vore nordiske og latinske Filologer og Historikere i Forening.

Ellen Jørgensen.

Aus den Tagebüchern Friedrich Münters. Wander- und Lehrjahre eines dänischen Gelehrten. Herausgegeben von Øjvind Andreasen. (Frederik Münter, et Mindeskrift, II—IV). Kbh. 1937.

Biskop Fr. Münter indtager en saa ejendommelig Plads i vort Kulturlivs Historie, at det maatte kaldes særdeles vel begrundet, da man for en Aarrække siden tog den Opgave op gennem en Biografi og en Offentliggørelse af hans Dagbøger og Brevveksling at belyse hans kirkehistoriske Stilling, mangesidige videnskabelige Gerning og talrige litterære Forbindelser ud over Europa. Som første Led i dette stort anlagte Værk udkom 1925 en Biografi af Münter ved Alexander Rasmussen (udførlig omtalt her i Tidsskriftet 9. R., V, 162—70), men siden gik Arbejdet af forskellige Grunde i Staa, og først i de seneste Aar har man igen søgt at knytte de bristede Traade. En ny Redaktionskomité (Dr. phil., Fru Ada Adler, cand. mag. Øjvind Andreasen, Bibliotekar

dansk Lov kendes som Kong Knuds Lov; snarere sigtes til de engelske Love, der bærer Kong Knuds Navn, thi II Cnut 16 (F. Liebermann: Die Gesetze der Angelsachsen I 320—321) har en Bestemmelse om, at den falske Anklager, Logneren, skal miste sin Tunge. Iøvrigt vil jeg mene, at det citerede Stykke hører til Prædikensamlingernes »Exempla«, opbygget Stof, der vandrer fra Land til Land uden stærk Tilknytning til reelle Forhold.

¹ Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Phil.-hist. Abt. 1918.

Richard Paulli) er traadt sammen, og som første Resultat af dennes Virksomhed maa man betragte Udsendelsen (1937) af Værkets Bind II—IV, indeholdende et kommenteret Udvalg af Fr. Münters paa Tysk skrevne Dagbogsoptegnelser ved Ojvind Andreasen. Der synes da endelig at være Udsigt til at faa dette gennem saa mange Aar standsede Arbejde bragt til Afslutning: Bind V—VI, der skal bringe Dele af Fr. Münters lærde Brevveksling, er under Forberedelse, og der mangler saaledes blot de Specialafhandlinger, der som Supplementer til Biografien skal skildre Münters Indsats paa særlige Felter som Dogmehistorie, Ægyptologi, Numismatik o. l., samt en Bibliografi. Et Udvalg af hans Optegnelser fra hans Visitatsrejser som Sjællands Biskop er ikke planlagt, men var maaske ikke uden Værdi for det Helhedsbillede af Münters Personlighed og Virksomhed, man har ønsket at skabe.

De nu udsendte Bind indeholder i Udtog Münters Dagbogsoptegnelser fra 1772, da han som 11-aarig Dreng efter sin Faders Ønske begyndte at aflægge skriftligt Regnskab for hver Dags Anvendelse især med Hensyn til sine Studier, og indtil 1787, da han vendte tilbage fra sin anden store Udenlandsrejse. I et (desværre alt for kortfattet) Forord giver Komiteen nogle Oplysninger om Udgavens Tilblivelseshistorie, men man savner i høj Grad en virkelig Indledning med nærmere Redegørelse for Udgavens Tilrettelæggelse, for de Principper, man har fulgt med Hensyn til Stofudvalget og Tekstgengivelsen. Det er ikke ubekendt, at Udgaven har haft en besværlig Genesis, og de Mangler, der klæber ved den, bør ikke udelukkende lægges den nuværende Udgiver til Last — for en Del maa de sikkert tilskrives afdøde Provst Alexander Rasmussen, som synes at have egnet sig bedre for historisk Fremstilling end for Udgiverarbejde. Hvordan det end forholder sig hermed, maa man sige, at Hovedanken mod den foreliggende Udgave og især dens første Afsnit gælder dens Mangel paa Plan og Konsekvens. Der er næppe noget at indvende imod, at man ikke har villet optrykke Dagbogsoptegnelserne in extenso — adskilligt i de tidligste Dagbøger er rent skematiske Opregninger uden større historisk Interesse, og i de senere findes længere Partier især af beskrivende Art, der væsentlig er Referat af Rejsehaandbøger o. l. — men da Indledningen lader Benytteren i Uvidenhed om de ledende Principper burde man af Udgaven selv kunne se, hvilket Stof der var udeladt. Særlig første Bind lader i saa Henseende meget tilbage at ønske; i andet Bind er der i nogen Grad bødet paa denne Mangel ved ofte at indskyde en ganske kort Indholdsangivelse, trykt med Petit, af det udskudte

Stof. I første Bind maa man derimod i Regelen finde sig til Rette nøje med et Par Tankestreger som Varselsraab, hvis man da faar saa meget. Mange Gange lades man ganske i Uvidenhed, om man staar over for en Lakune i Tekstgrundlaget eller over for en Udeladelse af Udgiveren. Ret graverende er det saaledes, at man under Omtalen af Münters Studieophold i Göttingen pludseligt standser ved den 22. Oktober 1781, medens næste Dagbogsnotits først begynder i Berlin den 22. August 1782 (I, 32). Det vil i et saadant Tilfælde være nærliggende at slutte, at der mangler et Bind i Dagbogsrækken; kun et Eftersyn af Originalmanuskriptet, hvad der ikke er alles Sag, viser, at dette ikke er Tilfældet; i Udgaven selv er Udeladelsen ikke markeret.

Med Hensyn til Afgrænsningen af det Stof, der skal medtages, og det, der bør udelades, maa der selvfølgelig regnes med en ret vid Margin for det subjektive Skøn, men man kunde dog nok have ventet, at en noget større Ensartethed paa dette Omraade havde præget Udgaven. Navnlig ser det mærkeligt ud, at der eet Sted medtages Stof af en bestemt Art, hvorimod aldeles parallelt Stof næsten i samme Aandedræt udelades. Eksempelvis kan nævnes, at man ikke helt forstaar, hvorfor Münters (ikke alt for interessante) Bemærkninger om Giottos Fresker i Padua gengives (I, 158—9), medens hans Skildring af Santo-Kirken og Domkirken sst., som han besøgte samme Dag, er udeladt, tilmed da Münter derigennem har opbevaret flere ejendommelige Træk bl. a. om Vulgærkatholicismen. Ogsaa hans Udtalelser om Donatello's Statue af Gattamelata fortjente at være taget med, da de staar aldeles paa Linie med Ytringerne om Giotto. Lignende, ikke helt forklarlige, Udeladelser findes adskillige andre Steder, f. Eks. med Hensyn til Kirken S. Maria della Salute i Venedig (I, 130) og Serviterklosterkirken Maria del Monte ved Vicenza (I, 168). Meget kedelig er ogsaa Udeladelsen (I, 222) af de interessante Oplysninger vedrørende Messelæsningen og Reformen heraf i Jesuiterkirken i Pistoja, og afgjort urigtigt synes det at være, at Resten af Studieopholdet i Göttingen (fra Okt. 1781) med Besøg i Kassel, Gotha, Weimar (Visit hos Herder) i 1782 ganske er forbigaaet (ad I, 32). Selvom man har Indtryk af, at den her berørte Ujævnhed er mindre fremtrædende i III. Bind, idet der i dette er medtaget forholdsvis mere Stof end i det foregaaende, saa har det dog ikke været til Gavn for Udgavens Helhedskarakter, at man ikke fra Begyndelsen har fulgt en fastere Plan. Det er ogsaa beklageligt, at man har ladet Udgaven standse med Aaret 1787. I Dagbogsoptegnelserne for de følgende Aar findes der meget af Interesse baade vedrørende hjemlige Forhold i Almindelighed og specielt Münters Studier og øvrige Virksomhed.

Dagbøgerne er som ovenfor nævnt skrevet paa Tysk, og som det var at vente af Rejseoptegnelser til privat Brug, er de ofte kastet ned paa Papiret i flyvende Hast med flygtige Skriftræk stærkt iblandet mange Forkortelser af subjektiv Art. Det er derfor ikke altid saa lige en Sag sikkert at læse og gengive et saadant Tekstgrundlag. At dømme efter en Del foretagne Stikprøver kendetegnes Tekstgengivelsen gennemgaaende ved Omhu og Nøjagtighed — at der hist og her findes Fejllæsninger og Overspringelser, rent bortset fra tvivlsomme Læsninger af Steder, hvorom der kan skønnes forskelligt, hører vistnok desværre til uundgaaelige Skrøbeligheder selv ved gode Udgaver. Derimod er det en alvorligere Anke, at der tillige ved Tekstgengivelsen (særlig i de første Partier) gør sig en lignende Planløshed gældende som paa andre Punkter. Man har aabenbart — thi ogsaa herom lader »Indledningen« Benytteren i Uvidenhed — ønsket at levere en slavisk Gengivelse af Münters Optegnelser. Heroverfor vil der være Grund til at bemærke, at en saadan Gengivelsesform synes upaakrævet ved Tekster af den foreliggende Art: hastige, ofte skødesløse Optegnelser, ikke formelt beregnet paa Offentliggørelse og uden filologisk Interesse i snævrere Forstand. Dernæst viser det sig ved en Sammenligning med de originale Dagbøger, at det slet ikke er lykkedes Udgiveren at levere en saa slavisk Gengivelse, som han har tilsigtet, idet han i talrige Tilfælde (heldigvis) baade har normaliseret Retskrivningen og — især — ændret Münters mærkværdige Tegnsætning. Endelig ser det underligt ud, naar man har besluttet sig til at behandle Forlægget med en saa nøjeregnende Omhu, som om det drejede sig om middelalderlige Diplomer, at man da snart bibeholder Münters Forkortelser af Ord, snart opløser dem, og i sidste Tilfælde snart ikke markerer Opløsningen, snart igen sætter den i Parentes, tilmed i skarp Parentes, som plejer at betegne Udgiverens Tilføjelser eller Formodninger. Udgaven af Fr. Münters Dagbøger afgiver endnu en Gang Bevis for, hvor lidet formaalstjenligt det er over for den Slags Tekster at ville anlægge ensidigt filologiske Udgiverprincipper, som endda kun mangelfuldt lader sig gennemføre i Praxis. Langt naturligere havde det været, om Udgiveren fra Begyndelsen havde besluttet sig til — uden at opgive Kravene om streng Nøjagtighed i det væsentlige — at fjerne de mange betydningsløse, men for Benytteren uskønne og irriterende Ujævnheder ved at opløse Forkortelserne paa ensartet Maade, ved at normalisere Brugen af store og smaa Begyndelsesbogstaver og ved konsekvent at ændre den temmelig meningsforstyrrende Tegnsætning. I den Henseende kunde Fr. Münters egne trykte

Skrifter fra denne Periode have virket vejledende. Man kunde f. Eks. passende have taget netop hans Rejsebreve i »Deutsches gemeinnütziges Magazin«, 1788 ff., til Mønster for, hvordan han utvivlsomt selv vilde være gaaet til Værks, hvis han skulde have udgivet sine egne Dagbogsoptegnelser i Trykken.

Medens der saaledes i udgiverteknisk Henseende lader sig indvende en Del af principiel Natur mod Udgiven, saa er der saa meget desto større Grund til at glæde sig over det rige og mangeartede Stof, som nu er blevet gjort tilgængeligt for Læseverdenen. I denne Sammenhæng bør ogsaa med Anerkendelse fremhæves den Indsats, Udgiveren har ydet i IV. Bind. Foruden en hidtil ukendt, mærkelig Selvbiografi (fra Frimurerlogens Arkiv), skrevet af Fr. Münter 1784 med en Aabenhjertighed, der næsten kan minde om Rousseau, indeholder dette Bind en Kommentar til Dagbøgerne og tre forskellige Slags Registre, som i høj Grad letter Benyttelsen af det omfangsrige, spredte Materiale. Et godt Hjælpemiddel er ogsaa Kommentaren. Selvom det nok havde været heldigt, om denne havde været mere realhistorisk, mindre filologisk orienteret og mere ensartet i sin Udformning, saa udmærker den sig dog ved stor Grundighed og faar en særlig Værdi ved de mange Oplysninger fra Breve og vanskeligt tilgængelige Skrifter, som Udgiveren har haft Lejlighed til at fremdrage fra italienske Samlinger.

Hvad Indholdet i Dagbøgerne angaar, saa faar man først og fremmest herigennem et ypperligt Materiale i Hænde til Belysning af Fr. Münter selv, af hans Aand og Karakter, af hans Udvikling og Interesseløfter i den vigtige Ungdomsperiode, da han dannedes for hele Livet. Gennem de mange spredte Træk i Dagbøgerne tegner han ubevidst et interessant Portræt af sig selv som et livsglad og livfuldt ungt Menneske, med vaagne Sanser over for alle Indtryk og følsomt Sind over for skiftende Stemninger, begejstret for Frihed og Frisind, dertil glimrende begavet, og fyldt af en lidenskabelig Tilegnelsestrang, der dog maaske gik mere i Bredden end i Dybden. Hans Studier og Interesser var vidtspændende: Arkæologi, Filologi og Numismatik, Kirkehistorie og Teologi, Kunst og Natur, Politik og Folkeliv — der var næsten ikke det Omraade, som han ikke vilde omfatte i sin Længsel efter »at fare ned ad alle Livets Strømme«. Med en usædvanlig aandelig Smidighed forstod han at træde i frugtbar Vekselvirkning med de mange forskelligartede Personligheder, han kom i Berøring med, og at suge Næring af alt, hvad der mødte ham paa hans Vej. »At see Bibliotheker og at see Verden« var det Maal, Münter havde sat sig for sin Rejse, og i begge Henseender

vandt han rigt Udbytte. Som den fødte Kosmopolit han var, færdedes han med lige stor Lethed i Weimar og Göttingen som i Wien, Rom og Palermo. Kan han end ikke frikendes for en vis Ustadighed, en nervøs Jagen fra det ene til det andet, saa bragte han dog af Selvsyn et enestaaende Overblik over sin Samtids Europa med sig tilbage.

Hertil kom endvidere det specielle videnskabelige Udbytte: værdifulde Fund i Biblioteker og Arkiver, Tilegnelse af Sprog og mange Slags Kundskaber, lærerige Forbindelser med en Række berømte Lærde, først og sidst Venskabet med Kardinal Borgia i Rom. Til Dels takket være sin Tilknytning til Frimurerkredse, men ogsaa som Følge af rent personlige Ejendommeligheder — bl. a. en mærkelig Evne til uforfærdet at gaa lige paa uden alt for smaalige Hensyn — lykkedes det hurtigt Münter i hver eneste By, han kom til, at stifte Bekendtskab med næsten alle, der havde nogen Betydning, og ved sine ret uforbeholdne Karakteristiker af de mange, han kom i Berøring med, stilles Læseren Ansigt til Ansigt med et usædvanlig broget Galleri af Mennesker. Selvom Münter ikke var nogen alt for skarpsynet Menneskekender, saa er dog hans talrige Meddelelser om Personligheder i den politiske og litterære Verden baade fængslende og af ikke ringe Betydning især til Oplysning om Datidens Lærdomshistorie. Mest af alt har Fr. Münters Dagbøger dog Værdi ved de mangfoldige Bidrag, de giver til Forstaaelse af den politiske, kirkelige og kulturelle Situation i disse udviklingsrige Aar umiddelbart før den franske Revolution. Hans Skildringer f. Eks. af Stemninger og Tilstande i Wien under Joseph II, af Forholdene i Toscana, Rom og Napoli og fremfor alt af Brydningerne i den katolske Kirke mellem liberale Oplysningsbevægelser og »Jesuitismen« er meget interessante og fortjener sikkert i høj Grad udenlandske Historikers Opmærksomhed. I saa Henseende er det heldigt, at Værket allerede fra Forfatterens Haand foreligger paa et Verdenssprog.

Kunde man end have ønsket, at Udgavens Tilrettelæggelse noget mere havde været i Samklang med Værkets øvrige monumentale Præg, saa er der dog ingen Tvivl om, at Offentliggørelsen af Fr. Münters Dagbøger betegner en vigtig videnskabelig Landvinding. De afgiver ikke blot en tiltrækkende Læsning, men de vil i Aarenes Løb vise sig at være et rigt Skatkammer, hvortil man atter og atter kan vende tilbage. *Bjørn Kornerup.*